

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Ewy Malchrowicz-Moško na temat „Turystyka sportowa w społeczno-kulturowej perspektywie na przykładzie miasta Poznania”, przygotowanej pod kierunkiem promotora Pana dr hab. prof. AWF Marka Kazimierczaka oraz promotora pomocniczego Pani dr hab. Karoliny Buczkowskiej-Gołąbek

Wskazana powyżej dysertacja doktorska przygotowana została pod auspicjami Zakładu Kulturowych Podstaw Turystyki funkcjonującego w obrębie Wydziału Turystyki i Rekreacji AWF W Poznaniu. Jest to o tyle istotne, że wzmiankowanym Zakładem kieruje właśnie – wskazany wyżej - prof. Marek Kazimierczak, który opracował i realizuje wspólnie z zakładowym zespołem dydaktyczno-naukowym projekty badawcze poświęcone humanistycznym i kulturowym aspektom i zagadnieniom turystyki. Efekty owych badań prezentowane są między innymi na organizowanych właśnie przez niego oraz pracowników i doktorantów Zakładu, cyklicznych i najlepszych w Polsce konferencjach naukowych ze wskazanego zakresu. Przygotowuje także - co dwa lata - zbiorowe wydania najbardziej cenionych tekstów, dotyczących wskazanej problematyki. Stworzył już i tworzy nadal unikatową bibliotekę, dostępną nie tylko tym, którzy zainteresowani są efektami badań, ale także tym, którzy organizują, prowadzą i uczestniczą w przedsięwzięciach i eventach turystycznych oraz recypują zarazem wartości kulturowe, duchowe i symboliczne.

W kręgu zainteresowań zespołu prof. Marka Kazimierczaka i współpracujących z nim przedstawicieli licznych polskich ośrodków akademickich, znalazły się też ostatnio doniosłe poznawczo – ze społecznego i humanistycznego punktu widzenia – badania dotyczące różnorodnych form i przejawów turystyki sportowej, a zwłaszcza jej aksjonormatywnych właściwości oraz perspektyw rozwoju. Jednym z niewątpliwych koryfeuszów tych badań - ze względu na efekty niezwykle pracowitych i owocnych dociekań (oprócz wskazanych na wstępie znakomitych promotorów) – jest obecnie także mgr Ewa Malchrowicz-Moško: autorka recenzowanej, nadzwyczaj obszernej, rozprawy doktorskiej, charakteryzującej na 592 stronach właśnie społeczno-kulturowe wartości i perspektywy turystyki sportowej. Dołączyła ona do tego jeszcze 37-stronicowe socjologiczne narzędzia eksploracyjne.

Rozprawa składa się ze *Spisu Treści, Wstępu* (s. 7-35), Części I zatytułowanej *Teoretyczne podstawy pracy* (s. 36-262), Części II pod tytułem *Projekt badawczy – turystyka eventów sportowych w społeczno-kulturowej perspektywie na przykładzie miasta Poznania* (s. 263-545), *Zakończenia* (s. 546-554), *Bibliografii* (s. 555-587), dwóch *Streszczeń* - i w języku polskim, i angielskim, a także *Aneksu* zawierającego kwestionariusze wywiadu. Można by ewentualnie dołączyć do tego spisu 402 wykresów i 25 tabel, a także 88 opisanych oraz 3 nie opisanych fotografii i 1 ryciny. Rozprawa po korektach redakcyjnych nadaje się do publikacji, powiem więcej, należy ją koniecznie opublikować ze względu na jej nowatorski i odkrywczy merytorycznie charakter.

Można usunąć z tytułu Części II wyrażenie *Projekt badawczy*, ponieważ ta część nie jest projektem *sensu stricto*, ale prezentacją efektów badań, podobnie jak Część I. Część I

przedstawia dociekania teoretyczne o charakterze analityczno-syntetycznym z prezentacją autorskich oryginalnych ustaleń. Druga zaś ma charakter empiryczny. Pierwsza mogłaby po pewnych korektach i uzupełnieniach stanowić samodzielne studium badawcze. Druga z kolei nie mogłaby zaistnieć badawczo bez pierwszej, bez zawartych w niej rozważań i ustaleń teoretycznych. Tytuł Części I też można ewentualnie zmodyfikować i sformułować go tak, by znalazł się w nim problem badawczy najistotniejszy dla tego właśnie dużego fragmentu dysertacji, uogólniający zawarte w nim idee. Mógłby on brzmieć na przykład *Turystyka sportowa – źródła, formy i ujęcia teoretyczne*.

Warto zwrócić uwagę na niezwykle obszerną, kompetentną i erudycyjną Bibliografię, która – wedle moich wyliczeń zawiera - aż 594 prace wydane drukiem i 95 źródeł internetowych: razem 689 pozycji. *Notabene* w pozainternetowej literaturze przedmiotu zawartych jest 178 pozycji anglojęzycznych oraz 19 w języku niemieckim i 4 w hiszpańskim. Podkreślając niezwykle imponujące odczytanie Doktorantki i liczbę prac anglojęzycznych, zwracam uwagę (dla porównania), że – obroniona pod koniec ubiegłego roku rozprawa mojego anglojęzycznego doktoranta z Węgier – miała jedynie 118 pozycji bibliograficznych w tym 87 w języku angielskim.

Bardzo istotnym dla zawartości całej dysertacji – tak pod względem merytorycznym, jak metodologicznym – jest *Wstęp*.

Po pierwsze, zawiera kompetentne wprowadzenie do najbardziej istotnych zagadnień badawczych pracy, charakteryzuje interesująco stan dociekań nad turystyką sportową w świetle literatury przedmiotu, omawia także obszernie i inspirująco relacje między różnorodnymi refleksjami nad turystyką sportową a naukami o kulturze fizycznej.

Po drugie, wskazuje na główne założenia formalne rozprawy, to jest na najważniejsze zagadnienia i aspekty z zakresu metodologii szczegółowych, właściwych wybranym teoretyczno-empirycznym naukom społecznym. Odnosi się to zwłaszcza do struktury, głównego problemu badawczego i celów dysertacji oraz pytań zadań i hipotez roboczych, a także aplikacji wskazanych metod, technik i narzędzi badawczych. Struktura pracy jest przejrzysta i stosownie skomponowana, dostosowana umiejętnie do treści przekazu. Nie budzi żadnych zastrzeżeń, mimo iż przyzwyczajony jestem – nie tylko jako metodolog z wykształcenia – do innego układu prac na stopnie naukowe.

Doktorantka wskazuje, że celem głównym pracy jest zbadanie specyfiki i potencjału turystyki sportowej w perspektywie społeczno-kulturowej, analiza turystyki wydarzeń sportowych w ujęciu historycznym i współczesnym. Interesują ją w sensie teoretycznym relacje zachodzące między aktywnością turystyczną a sportem wyczynowym, wysoko kwalifikowanym, zawodowym, widowiskowym i olimpijskim, a w sensie empirycznym natomiast między turystyką a sportem amatorskim, wyczynowym i widowiskowym. Odnosi się to w szczególności do wydarzeń sportowych organizowanych w Poznaniu. Autorka bierze pod uwagę – z jednej strony - turystykę obserwatorów eventów, zwłaszcza kibiców, których

peregrynacje sportowe są podróżami wynikającymi z ich przywiązania do określonych drużyn lub pojedynczych sportowców (na przykład Adama Małysza) i są zarazem przejawem specyficznego, popularnego i rozpowszechnionego zamiłowania kulturowego. Owe przemieszczanie się ma - w związku z tym - charakter autoteliczny. Z drugiej zaś strony odnosi się do podróży zawodników, dla których przejazdy na zawody są jedynie niezbędnym środkiem umożliwiającym urzeczywistnienie ich ambicji sportowych. Podróż ma w ich wypadku głównie charakter instrumentalny. Liczy się przede wszystkim rywalizacja atletyczna. Inaczej rzecz ujmując: zawodnicy podróżują, bo muszą, a kibice - bo chcą. Podróż zawodników ma w zasadzie charakter bierny. Aktywni są tylko podczas zmagania w zakresie określonej dyscypliny sportowej, w ściśle atletycznym wymiarze - na pływalni, stadionie, na trasie maratonu. Kibice zaś uprawiają autentyczną, to jest *sensu stricto* turystykę o charakterze kulturowym. Eventy sportowe i związane z nimi kibicowanie jest bowiem zjawiskiem *stricto* kulturowym, z zakresu kultury masowej, to jest formą uduchowienia powierzchownego (*spirituality*). Kibice są też turystami aktywnymi (a to jest zjawisko powszechne), wtedy gdy spacerują po mieście, zwiedzają starówki, śródmieścia, okolice eventów, przyglądają się zabytkom, robią zakupy (czyli spełniają się na gruncie turystyki zakupowej), chodzą do muzeów i na wystawy (może zaistnieć w danych wypadkach uduchowanie głębokie - *spiritualism*). Wieczorami poprzedzającymi eventy i bezpośrednio po nich przeistaczają się w niezwykle aktywnych i kreatywnych zwolenników turystyki clubingowej bogatej w niezapomniane przeżycia towarzyskie, wzmacniającej relacje społeczne. Natomiast zestresowani sportowcy - po przyjeździe na zawody - przeważnie koncentrują się na ewencie: odpoczywają po podróży bądź lekko trenują. Po zawodach zaś ogniskują uwagę na zabiegach higienicznych lub innej formie odnowy i lekko zregenerowani wyjeżdżają do domu. Ze wskazanych powyżej powodów uważam, porównując zachowania jednych i drugich, że obserwatorzy-kibice uprawiają turystykę bardziej aktywną, a atleci natomiast bardziej bierną w sensie poznawczym, duchowym i kulturowym (przyjmując, że same zawody - z pewnymi wyjątkami - nie są turystyką). Można orzec, nawiązując do treści rozprawy, że turystyka sportowa dotycząca zawodników i kibiców może mieć charakter mieszany: to znaczy że przy okazji omawianych eventów - przed i poza nimi - można dzięki danej podróży zapoznać się także z innymi - pozasportowymi - wartościami o wydźwięku kulturowym.

Pytań badawczych jest dużo: do części teoretycznej 12, ujętych w siedmiu punktach; do części empirycznej zaś 8, zawartych także w siedmiu punktach. Ponadto Autorka dodała do każdego badanego eventu sportowego kolejne 4 szczegółowe pytania. Wszystkie one posłużyły do zebrania materiału badawczego. Biorąc pod uwagę jego ogrom, można na pewno orzec, że nie jest ich za dużo. Można by jedynie przekształcić nieco pierwsze z nich (w części empirycznej). Zamiast pytania: „Jaki jest potencjał Miasta Poznania do rozwoju turystyki sportowej?” - sugeruję inne, to jest inaczej sformułowane, na przykład „Czy Miasto Poznań dysponuje potencjałem, sprzyjającym rozwojowi turystyki sportowej?”

Dość oryginalnie i zarazem sensownie zastosowano hipotezy robocze, to znaczy że zastosowano je w początkowej fazie badań nie tyle celem opisu, wyjaśnienia i zrozumienia eksplorowanego problemu badawczego, ile celem porównania wydarzeń „o różnej randze sportowej między sobą” (s. 15). To znaczy, że zastosowano je w formie metody komparatystycznej. Uzyskany w ten sposób materiał poddano jednak testowaniu, czyli sprawdzeniu, w wyniku którego nastąpiło:

- a) potwierdzenie (uwzględniające właściwości i różnice dotyczące konfirmacji, weryfikacji i korroboracji);
- b) bądź odrzucenie (inaczej falsyfikacja, negacja);
- c) lub modyfikacja hipotezy roboczej,

oraz mniej lub bardziej poszerzone wyjaśnienie i rozumienie efektów badanych zjawisk.

Nie wywołuje dysonansów – ze względu na złożoną i obszerną zakresowo problematykę badawczą – duża liczba hipotez. Proponuję jednak małe korekty ich treści, na przykład:

H 7 można by ująć następująco: Istnieje związek pomiędzy rangą imprezy sportowej a wizytami turysty sportowego w muzeum lub na wystawach – im niższa ranga imprezy, tym wyższy odsetek uczestników odwiedzających muzea lub wystawy.

Z H 18 może wynikać między innymi, że wszystkie eventy sportowe, mogą podróżować, tak jak na przykład wieloetapowe wyścigi kolarskie.

Z kolei w H 10, H 11 i H 12 można optymalnie skrótowo określić sens wyrażenia „zakres orientacji społecznej” czy też „zakres orientacji na przeżycie”. Można to zalecić, dlatego że hipoteza, w tym hipoteza robocza (wstępna), powinna być samowystarczalna w przekazie zawartych w niej treści i niezależna - przy wstępnej prezentacji - od zewnętrznych dopełnień.

W rozważaniach nad miejscem humanistyczno-społeczno-kulturowo zorientowanej turystyki sportowej w obrębie nauk o kulturze fizycznej - nie wdając się w dociekania na temat ewentualnej tożsamości, różnic czy krzyżowania się pojęć, dotyczących nauk humanistycznych i społecznych – można przyjąć za wykładnię stanowisko wskazujące, że nauki społeczne o sporcie obejmują między innymi refleksję nad turystyką sportową, odnoszącą się do turystyki związanej ze sportem wyczynowym, wysoko kwalifikowanym, zawodowym, widowiskowym i olimpijskim oraz turystykę dotyczącą *sport for all*, w tym także obejmującą rekreacyjne formy turystyki. Zagadnienia związane z turystyką sportową – biorąc pod uwagę zasięg dociekań nauk społecznych o sporcie – mogą być rozpatrywane między innymi z punktu widzenia socjologii, filozofii (między innymi ze względu na filozofię społeczną), psychologii (między innymi ze względu na psychologię społeczną), pedagogiki, historii, politologii, prawa, ekonomii, organizacji i zarządzania, teorii sportu uwzględniającej

relacje społeczne. *Notabene* warto wskazać, że w literaturze anglosaskiej utożsamia się często pojęcie nauk o sporcie z pojęciem nauk o kulturze fizycznej.

Kandydatka wybrała opcję socjologizującą zapośredniczoną między innymi w historii, psychologii, kulturoznawstwie, antropologii kulturowej, ekonomii i w społecznych aspektach ekologii. W Części II aplikowała empiryczne narzędzia metodologiczne wywodzące się z socjologii, odpowiednio dostosowane do jej badań.

Wzmiankowana Część I składa się z 5 rozbudowanych rozdziałów. W pierwszym z nich Autorka przedstawiła *Sport i turystykę jako źródła wiedzy o człowieku* (s. 37-90). Wskazała na turystykę jako globalny fenomen ponowoczesności, na ewolucję podróżowania od starożytnych pielgrzymek religijnych do post-turystyki. Scharakteryzowała także sport jako globalny fenomen ponowoczesności, na ewolucję aktywności fizycznej od pierwotnych gier i zabaw do post-sportu. Wypowiedziała się również na temat związków zachodzących między turystyką i sportem na przestrzeni dziejów oraz o ewolucji widowiska sportowego od starożytnych igrzysk olimpijskich do epoki post-olimpizmu.

W drugim rozdziale Kandydatka omówiła właściwości *Eventu sportowego w epoce ponowoczesnej* (s. 91-123). Zaprezentowała w nim event sportowy jako rytuał kulturowy i zarazem jako formę uczestnictwa w życiu społecznym. Wskazała na kibicowanie jako narzędzie budowania więzi i tożsamości, na ewolucję właściwości kibica, który przeistacza się z widza na post-fana. Określiła też wzajemne relacje zachodzące między wizerunkiem eventów sportowych i destynacji turystycznych.

W trzecim rozdziale zatytułowanym *Fenomen turystyki sportowej* (s. 124-158), Doktorantka zwróciła uwagę na genezę, zakresy pojęciowe, podstawowe kierunki, stanowiska i spory naukowe, dotyczące turystyki sportowej i pojęć jej pokrewnych na podstawie niemieckojęzycznej, anglojęzycznej i polskiej literaturze przedmiotu. Określiła również właściwości, cechy charakterystyczne współczesnej turystyki sportowej, jej aktualne trendy i kierunki zaistniałych i ewentualnych zmian na tle idei rozwoju zrównoważonego.

W czwartym z kolei rozdziale pod tytułem *Współczesne formy turystyki sportowej z perspektywy niesionych wartości społeczno-kulturowych* (s. 159-214). Autorka scharakteryzowała rozmaite typy i podtypy turystyki sportowej związane z aktywną turystyką sportową, turystyką eventów sportowych i kulturową turystyką sportową. Rozdział stanowi podobnie jak pozostałe bardzo cenny pod względem merytorycznym fragment dysertacji. *Notabene* Wojciech Lipoński nie jest w ogóle ani filozofem, ani filozofem olimpizmu. Za takiego można uznać na przykład Józefa Lipca i jemu podobnych z wykształceniem filozoficznym.

W ostatnim rozdziale Części I jest Doktorantka omówiła pozytywne i negatywne *Efekty turystyki sportowej* (s. 215-262), zwłaszcza w zakresie turystyki eventów sportowych. Zwróciła uwagę na sferę ekonomiczną,

Część I pierwsza świadczy o zadziwiającej erudycji, o znakomitym przygotowaniu teoretycznym Pani mgr Malchrowicz-Moško, zagruntowanym mocno we wzmiankowanej wyżej literaturze obcojęzycznej. Dana część stanowić mogłaby – moim zdaniem - samodzielną i wystarczającą podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora.

W Części II rozprawy znalazł się: Rozdział VI zatytułowany *Poznań jako destynacja turystyki sportowej* (s. 264-296) oraz Rozdział VI pod tytułem *Turystyka eventów sportowych w społeczno-kulturowej perspektywie na turystyki kulturowej w Europie przykładzie Miasta Poznania – prezentacja wyników badań empirycznych* (s. 297-545).

W pierwszym z nich Doktorantka scharakteryzowała Poznań jako jeden z ważniejszych ośrodków turystyki kulturowej w Europie, jako miasto o długoletnich tradycjach sportowych, które stało się istotnym miejscem i celem peregrynacji sportowych. Dokonała też cennej i rzetelnej pod względem poznawczym i aplikacyjnym analizy i diagnozy oraz ewaluacji perspektyw i strategii rozwoju wielu jej poszczególnych postaci, a zwłaszcza turystyki wydarzenia sportowe) odbywających się w danym mieście.

W drugim z kolei rozdziale tej części Kandydatka przedstawiła, założenia organizację charakterystykę i wyniki przeprowadzonych badań o wydźwięku empirycznym, które - w przeciwieństwie do dociekań teoretycznych – objęły swoim zasięgiem ograniczone kategorie sportowców, to jest jedynie amatorów i wyczynowców. Za to populacja badanych była bardzo duża – w sumie 2098 osób związanych z pływaniem, jeździectwem i półmaratonem, w tym 1328 kibiców i 770 sportowców. Faktycznych turystów stanowili wskazani sportowcy oraz 764 kibiców spoza Poznania – w sumie 1534 osoby.

Badania empiryczne zostały przeprowadzone starannie i przedstawiły reprezentatywny – obraz poznańskiej turystyki sportowej (scharakteryzowany już podczas autoreferatowej prezentacji). O ich rzetelności, wszechstronności i pracowitości świadczy także olbrzymia liczba wykresów i tabel, które wzbogaca pod względem informacyjnym i estetycznym ponad dziewięćdziesiąt fotografii.

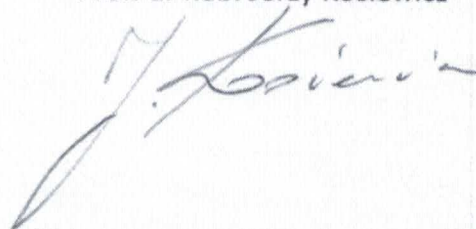
Dysertacja ma - oprócz poznawczego - także wydźwięk praktyczny. Zawiera przekonujące konteksty uzasadnienia, zachęcające do aktywności w zakresie turystyki sportowej oraz do tworzenia, modernizowania i rozbudowywania infrastruktury z nią związanej, a także do opracowywania nowych ofert sprzyjających jej upowszechnieniu.

Omawianą pracę zaliczam do rzędu wybitnych i przełomowych na gruncie dociekań z zakresu turystyki sportowej w Polsce. Jej bardzo ważną zaletą jest zagruntowanie w obszernej i obcojęzycznej literaturze przedmiotu oraz to że inspiruje i pobudza do sporu naukowego. Warto by ją było w jakiś istotny sposób wyróżnić. Ma jednak pewne mankamenty natury redakcyjnej, co przy tak obszernej pracy jest nie do uniknięcia. Tym przy ewentualnej publikacji, zajmie się niewątpliwie redaktor techniczny.

Szczególne gratulacje należą się promotorowi Panu dr hab. prof. AWF Markowi Kazimierzakowi oraz promotorowi pomocniczemu Pani dr hab. Karolinie Buczkowskiej-Gołąbek za świetne poprowadzenie recenzowanej rozprawy.

Biorąc pod uwagę tak aspekty formalne, jak i merytoryczne: wysoce erudycyjny charakter dysertacji oraz obfitą i kompetentną literaturę przedmiotu, a także język - to znaczy poprawny i przejrzysty styl wypowiedzi - przedstawiam Radzie Wydziału Turystyki i Rekreacji AWF w Poznaniu istotną w sensie formalnym konkluzję, wskazującą, że recenzowana praca kwalifikuje Panią mgr Ewę Malchrowicz-Mośko do nadania jej stopnia doktora nauk o kulturze fizycznej.

Warszawa, 1 kwietnia 2016
Prof. dr hab. Jerzy Kosiewicz

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'J. Kosiewicz', written in a cursive style.